

Metsavennaga punkri neitsilikkust vallutamas

Maaleht Ilmar Palli 19. juuli 2009 09:25

Inimese jalg satub nendele radadele haruharva – teid sinna tallatud pole, minna tuleb vaistu järgi, ronida üle kraavi, mille kaldad võivad olla teab kui pehmed.

Teejuht räägib, et ainsate hingelistena käivat siin jahimehed. Sellest ka tee, mida mööda kannatab autoga küll sõita, kuid ainult seni, kuni põhi maad kraapima hakkab. Seal, kus enam mootor edasi ei vii, jääb sihtmärgini veel oma poolteist kilomeetrit.

Linnamehele toob metsamatk iga sammuga aina enam kahtlust südamesse. Puude otsast sajab sitikaid kaela... Ning meenub miskipärast Liivi luuletus soovide kättesaamatust sinirannast. Teadjamehele kõige ees teevad meie kõhklused nalja, lõbu pärast püüab ta neid veel süvendada.

Kaua nõnda läheme, ei tea, aga äkki jääb teejuht ometi seisma – siin see siis ongi!

Vahime siis seda paika, suu hingeldamisest ja hämmeldusest ammuli. Meie seas on vaid üks mees, kes ei pea siin 64 aastat tagasi toimunu silme ette manamiseks kujutlusvõimet kasutama.

Varsti 86aastaseks saav Kristjan Tuvikene oli üks kahest metsavennast, kes siit Nursi punkrist detsembri-hommikuse metsa vaikusel ning rahus lahvatanud põrgust eluga pääses.

Viljatud otsingud

Nursi punkri asukohani jõuda pole kerge, sest inimese jalg nendele radadele tavaliselt ei satu.

Mart Roos on sündinud punkri asukohast umbes kahe ja poole kilomeetri kaugusel. Neli ja pool aastat pärast neid traagilisi sündmusi sügaval metsas sooserval.

“Mul oli vanaisa viis aastat enne minu siia ilma saabumist venelaste poolt kinni võetud ja ära viidud. Vanaema elas seal aga oma kolme tütreaga edasi.”

Kohalikele inimestele oli metsameeste punker seal nende külje all teada asi. “Õde koos sõbrannadega puutus nendega oma nooruse uljuses kokku, aitasid neid. Vanaema oli küll tütreid karmilt hoiatanud punkri juurde minemast ja meestega suhtlemast. Et terve pere isale järele poleks pidanud minema.”

Juba täismehena hakkas Mart Roos oma kodukoha vastu tundma aina süvenevat huvi.

“Punker kuulus ka selle juurde, ent jäi esialgu nagu kõrvale. Kus olid talud, kuhu viisid teed, mis kuskil asus... Hakkasime pojaga koos ümbrust tasapisi kaardistama. Saime tehtud tsaariaegsest kaardist illegaalse fotokoopia. See sai n-õ baasiks. Küll sai siis jalgrattaga neid teid uhatud!”

Salajased ülestähendused

Punkri kohta uuris Mart oma vanaonult. Oli too ju suur jahimees ning metsa risti-põiki läbi käinud. Ja vanaonu oligi kord jahimeeste pundiga sinna peale sattunud. “Ega seal suurt olnud – mõned põlenud palgiotsad. See tema käik võis toimuda kusagil 50ndate keskel.”

Siis tekkis plaan otsimisel appi tuua Erich Ermel Lammassaare talust – punkrist kilomeeter-poolteist eemal.

“Ta oli tol ajal, kaheksakümnendate keskel, juba üle seitsmekümne mees. Aga nende traagiliste sündmuste ajal oli ta seal talus parajasti nooreks koduväiks. Ent otse talle öelda ei tahtnud, et oleme punkrit otsimas. Siis korraldasime koos Eeriga matka koduümbrusesse.

Võtsime linnast takso, sõitsime viiekesi sinna, väike toidukorv ühes. Vaatasime üle kunagised kodupaigad, tegime väikese piknikugi, kui tädi sõandas Eerilt nagu muuseas ka punkri kohta küsida. Selle peale ütles Eeri: tean küll! Ja et – lähme!”

Teistel oli raske kannul püsida, aga Mart vaatas salaja kompassi ja pani sammusid kirja. Ta mäletab, et peatusid kolmanda kraavi juures, tuhnisid seal teab kui kaua, aga midagi üles ei leidnud.

Hiljem tegi Mart Roos koos perega sinna Keretu soo serva veel mitu järelmatka. Usk edusse püsis vankumatult.

Ühel surnuaiapäeval Rõuges sai Mart taas Eeriga kokku. “Panin talle omatehtud kaardi nina alla. Et ehk oskab siit näidata. Eeri tegigi risti sinna, teatavasse kohta. Aga ei olnud sellestki abi.”

1995. aastal Võru õpilaste vastupanuliikumisest osavõtjate kokkutulekul saadi kokku kümmekond inimest, kes olid valmis punkrikohta otsima minema.

“Aga ei leidnud nemadki midagi. Kuulus metsavendluse uurija Kalju Aarop ei jätnud jonni ja käis seal veel kord ühe Lökkä küla mehega. Tühjagi.

Siis võttis Aarop kaasa koguni Erik-Niiles Krossi koos abikaasaga. Leidsid vaid ühe küüni, mida pidasid metsavendade ja vastupanuliikujate kokkusaamispaigaks. Lõpuks selgus, et seegi polnud see õige.”
1997–1998 püüdsid punkrit leida ahelikus liikunud Meegomäe lahingukooli poisid. “Aga et neil juba olemas olevat materjali polnud, tulid nemadki tagasi tühjade kätega.”

Käes!

Siis tuli aeg, kui kõigil otsijail isu otsa oli saanud. “Siis sain kuulda, et Lükkä punkris langenud metsavendadele tahetakse paigaldada mälestuskivi. Aga kuhu see siis panna, kui keegi punkri asukohta ei tea. Mõeldi ja otsiti, kuni otsustati kivi püsti panna Nursi teeristile. Ent see ärgitas mind jälle otsima...”

2008. aasta kevadel saigi Mart Roos tuttava mehe nõusse ning asja hakati uuesti üle vaatama. “Selle pilguga, et milliseid jälgi võis sinna jätta lahing ja milliseid tulekahju. Käisime enam-vähem läbi sama tee mis 1988. aastal Ermeli Eeriga. Ei leidnud midagi.

Aga siis tuli mul pähe mõte katsetada piirkonnas metallotsijaga. Kuid lihtne polnud seegi. Kahe kraavi vaheline ala hõlmab 30 hektarit. Kui kogu ala ruutmeeter-ruutmeetrit läbi kammida, kulunuks selleks kaks kuud!”

Mardil õnnestus hankida tuttava käest riistapuu, millega lume alt otsitakse malmkaasi. Kuid see osutus liialt tundetuks.

“Suveks õnnestus saada tundlikum riist ning viimases hädas sai pöördunud tuntud pendliõpetaja Rein Veberi poole, kes proovis kahel eri meetodil, kohal käimata, otsitavat punkti ainult kaardilehelt leida. Mõlemal meetodil saadud ringid kattusid osaliselt. Kahtlane tundus, et piirkond asus kraavist kaugemal, kui ma oma seniste teadmiste põhjal arvanud olin. Ent kui olime jõudnud pendli järgi “kuuma tsooni”, hakkas mu kaaslane Ülevi Rohtla aparaat piiksuma.

Varsti oli esimene leid – väljalastud kuul – käes! Mis kõige hämmastavam – lahingu koht asetseb täpselt pendliga määratud kahe piirkonna kattumisalal!”

Oma lausa legendaarse põgenemisega tuntuks saanud Kristjan Tuvikene elab kaunis kohas Otepää külje all otse golfiväljakute vastas.

Kristjan sõidab meile suure tee peale rolleriga põrinal vastu. Meie ettepanek tulla punkri juurde uuesti üle elama oma elu küllap kohutavamaid hetki Kristjanit just teab mis vaimustusse ei aja. Suur kaljapudel truult kaenlas, istub ta ometi vapralt autosse.

Kõigest on näha, et eesseisev taaskohtumine erutab vana meest, kelle vererõhk niigi üle kahesaja kipub kargama. Aga tulemata olla ka ei saa.

Kristjan Tuvikese “valge laev”

Kristjan Tuvikene on sündinud punkrikohast üldse mitte kaugel Luhametsas. “Kaks kilomeetrit oli mul sealt koju minna.” Kasvas ta koos kahe õe ja vennaga, kõik nad elavad tänase päevani. “Vend sai Sinimägedes haavata, sattus sinna mobilisatsiooniga.”

Kuidas Kristjan Tuvikene metsa sattus?

“Eks ma olin vabatahtlikuna Saksa sõjaväes. 1943. aasta aprillikuus läksime koos punkris surma saanud Kalju Rebasega. Sõjaajal olin Pihkvas tagalarügemendis. Lahingut olen pidanud ainult partisanide vastu. Külades...”

Kui Saksa väed taganesid, oli Kristjan Tuvikese ülesandeks taganejate vooride kaitsmine Lätis. 1944. aasta detsembris jõudis tulevane metsavend koju tagasi. “Panime tsiviilriided selga ja matsime dokumendid maha.” Lükkä punkrit pani ehitama kartus kinnivõtmise ees, aga ka kurikuulus “valge laeva” ootus.

“See oli nii kindel asi, 1946. aastal pidi kõik selgeks saama. 1945. aasta jaanipäeva ajal sokujahil saime kokku Keemi Haraldi ja Luki Viktoriga.”

28. detsembril päästis Kristjan Tuvikese ilmselt asjaolu, et ta punkrisse visatud granaadist põrutada sai ning mõneks hetkeks teadvuse kaotas.

“Kui teadvusele tulin, olid teised juba välja jooksnud,” mäletab ta. “Minu peale oli langenud Vambola Luki surnukeha, olin tema verrega koos. Veel oli punkris Harald Keemi laip.

Pesuväel ja paljajalu haarasin automaadi ja roomasin välja. Pääsesin mätaste vahele roomama. Vaatasin, kust saaks läbi pääseda. Siis sain kuuli reide. Ometi tõusin ja tormasin kraavi poole.

Enne sinna jõudmist tabas mind veel üks kuul. Jooksin mööda sügavat kraavi algul põhja, siis lääne suunas. Ning saingi haarangust välja. Verejäljed kattis nagu tellimise peale sadama hakanud lumi.”

Teise pääsenu ehk Arnold Ottaniga Kristjan lähemalt tuttav polnud ega saanud nad enam elus kunagi kokku. Alles hiljem sai Kristjan Tuvikene teada oma punkrikaaslaste traagilisest lõpust. “Ma nägin ainult kaht surnut. Mõtlesin, et teised pääsesid ära.”

Pärast pääsemist läks ta kõigepealt koju. Õnneks tunnistati Tuvikene ühe lindude poolt tundmatuks nokitud kaaslaste pähe surnuks ning justkui olevat maetud Rõuge surnuaiale. Alles hiljem on selgunud, et Tuvikeseks loetud hukunu oli hoopis Kasaritsa mees Edgar Raudsepp.

Pisut aega hiljem käis ta kunagise punkri asupaigas ja lõikas puude külge koha tähistamiseks ristid. Tuvikene ei usu, et mõni kaaslastest võiks olla punkri juurde maetud. “Oli ju detsembrikuu, maa oli külmunud!”

1947. aasta suvel kukkus mees kinni, seda küll muude asjade pärast kui Lükkä punkris viibimine. Istus Harku vanglas kolm aastat. Võrumaale teda enam elama ei lastud, lubati Tartusse. Nii ta siis töötas algul artellis Areng ehituse peal. Siis oli mõnda aega Krabis ja Tsoorus tellisetehases.

Kristjan Tuvikene abiellus 1953. aastal, nüüd on juba kaksteist aastat lesk olnud. Tal on poeg ja kaks pojapoega, kellest üks õpib Inglismaal. On umbes sama vanad, kui oli vanaisa Kristjan ja enamik tema kaaslasti tol süngel detsembriööl.

1970. aastal taheti tol ajal Tartu Külkhoones töötanud Kristjanile hea töö eest koguni Lenini orden anda. “Kus siis kaadriülem pistis prõkama, et bandiidile tahetakse orden anda.”

Külkhoones oli ta remondibrigadirina ametis 1958. aastast kuni pensionile minekuni.

Roos räägib, et on siin platsil korjanud ammuse tulistamise jäänuseid – padrunikesti ja muud taolist.

Kilekotitäie, paarkümmend kilo. Leidnud koguni vellede kirjutusmasina jäänused.

Kas nõnda jääbki?

Kükitame ja sorime niiskes mullas. Päevavalgele tuleb pudelikilde, padrunikesti ja isegi tükk osaliselt põlenud saapatalda.

Tunned, kuidas sinus ärkab harrastusarheoloog, käed sügelevad labida järele. Päevavalgele tuleb roostetanud käepidemetega raam. Riistapuu, millega tassiti raadio kuulamiseks akusid?

Raskesti ligipääsetavus on taganud paiga säärase “neitsilikkuse”. Mart Roos ei soovi oma vaevaga leitud paika esialgu laiemalt avalikustada. Enne tuleks siin veel üht-teist teha, kõige pealmisena kontrollida, kas tõepoolest on siia maetud kolm eespool nimetatud metsavenda.

Mart Roos ja kunagine Võru koolinoorest vastupanuliikuja Valev Kaska püüavad vana metsavenna abiga ära arvata, kuhu võis jääda punkri uks, kustpoolt tulistati ja kuhupoole meie kaaslane põgenema pistis.

Minul kui lootusetul amatööril on pisut imelik tunne maapinda katvate kestade, kildude ja muude fragmentide pärast – kuidas, kas nii need siia jäävadki?

Ning kui see väga rumal mõte pole – kas ei vajaks see Eesti XX sajandi vabadusvõitluse üks tähtsamaid osi ehk metsavendlus omaette muuseumi.

10. Roheliste Partisanide Pataljon

- Ehitatud 1945. aasta aprillis Haukka luuregrupi liikmete Harald Keemi ja Viktor Luku juhtimisel Keretu sohu Sõmerpalu vallas.

- Eesmärk oli luua vastupanuliikumise keskus Võrumaal, et juhtida metsavendade tegevust, koguda infot, levitada lendlehti, hoidmaks rahvast toimuvaga kursis.

- 28. detsembri varahommikul ründas punkrit NKVD eriväeosa 4. laskurrood. 11st punkris viibinud metsavennast 9 sai surma. Kahel – Arnold Ottanil ja Kristjan Tuvikesel – õnnestus põgeneda.

-Hukkusid Harald Keem (sünd 1923); Arnold Kuus (1901); Vambola Lukk (1926); Viktor Lukk (1925); Mihkel Lõhmus; Henn Pihlapuu; Edgar Raudsepp (1910); Kalju Rebane (1925) ja tundmatu.

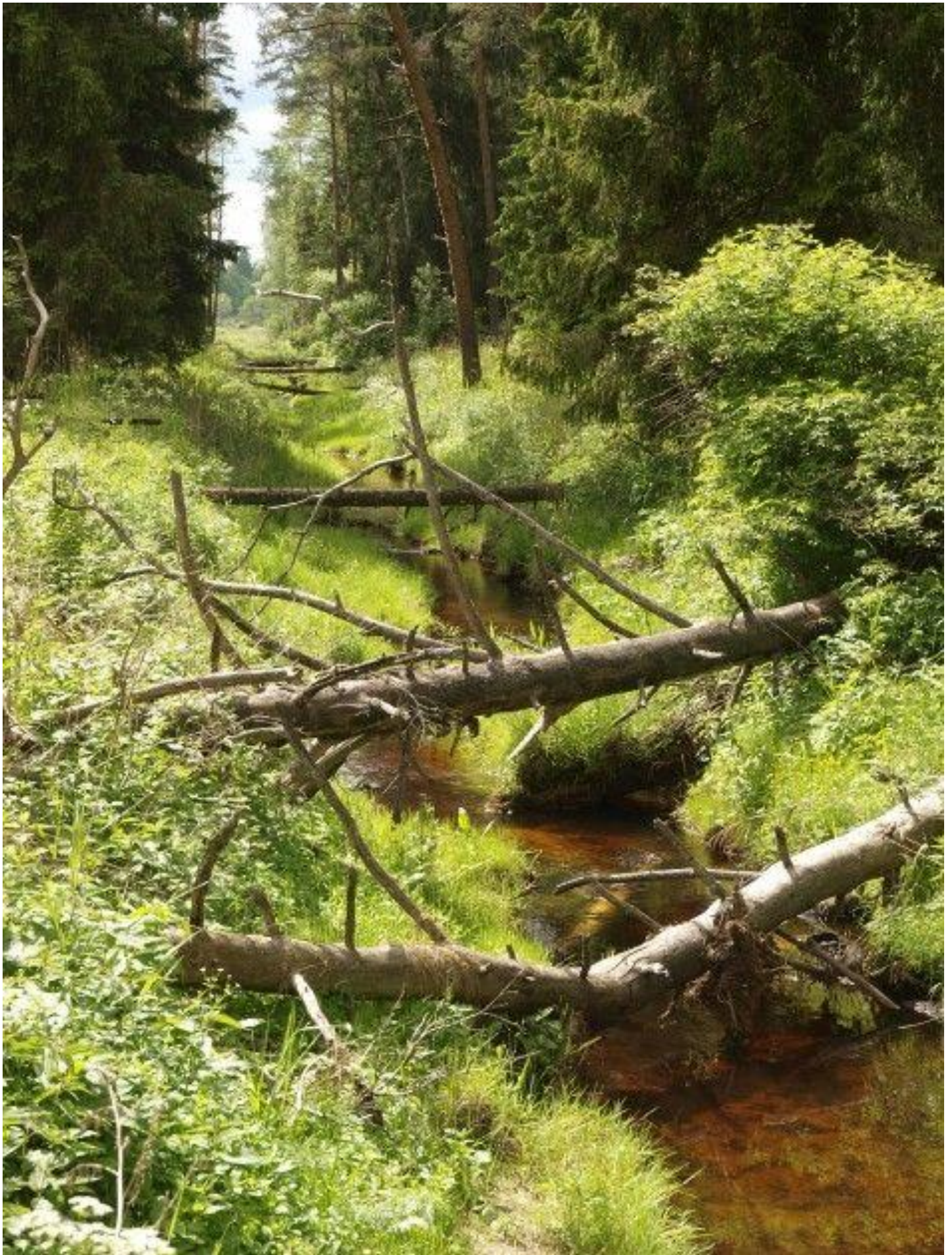
- Surmasaanud on maetud: Arnold Kuus, Kalju Rebane ja Edgar Raudsepp Rõuge Jaanipeebu kalmistule; Viktor ja Vambola Lukk Osula Prassipalu kalmistule ühte hauda; Mihkel Lõhmus kodutalu Matsi aeda kuuse alla; Harald Keemi, Henn Pihlapuu ja tundmatu metsavenna surnukehad on arvatavasti maetud punkriaseme juurde.

Allikas: Kalju Aarop

Fotod: Arvi Kriis

Kunagine Võru koolinoorest vastupanuliikuja Valev Kaska kuulab Nursi punkrist eluga pääsenud Kristjan Tuvikese selgitusi, kuhupoole jäi punkri uks ning kustpoolt võidi tulistada.

Nursi punkri asukohani jõuda pole kerge, sest inimese jalg nendele radadele tavaliselt ei satu.

Mart Roos, Kristjan Tuvikene ja Valev Kaska Nursi teeristil Eesti metsa-vendade mälestuseks püstitatud mälestuskivi juures.